

Na kraju treba da kažemo da Deklaracija nije međunarodni ugovor (konvencija), koji bi, po međunarodnom pravu, obvezivao države potpisnice. Deklaracija je samo izjava o pravima, te ona predstavlja *moralnu obavezu* za sve članice OUN. Ona je »zajednički ideal koji treba da postignu svi narodi i sve države«, kako se to u samoj Deklaraciji kaže. Poželjeti je, da čovječanstvo prihvati načela Deklaracije u obliku jednog međunarodnog ugovora, koji bi imao i pravnu snagu i koji bi ustanovio odgovarajuće organe na koje bi se *svaki čovjek* mogao obratiti u slučaju povrede deklariranih prava s bilo čije strane.

Ante Matković

TEŠKI PUTOVI MIRA

DVADESETGODIŠNJICA OPĆE DEKLARACIJE O PRAVIMA ČOVJEKA

Katolička crkva priidužuje se proslavi 20-godišnjice proglašenja »Opće deklaracije o pravima čovjeka« UN. Sveti otac Pavao VI postavio je kao temu te proslave »Promicanje prava čovjeka put je k miru«. Ne možemo odvojiti uspostavu mira u današnjem zavađenom svijetu od uspostave prava koja pripadaju svakom čovjeku kao građaninu Zemlje, bez obzira na nacionalnost, na boju kože, na rasnu ili klasnu pripadnost, na zanimanje ili stupanj obrazovanosti, na vjersku ili ideološku pripadnost. Upravo gaženje tih osnovnih ljudskih prava izvor je bratoubilačkih sukoba. Raditi dakle za mir znači raditi na uspostavljanju ipogaženih ljudskih prava, znači raditi na uspostavljanju zanijekanih osnovnih ljudskih sloboda i ukidanju ropskog stanja, u kojem se nalazi većina ljudskog roda, osobito uslijed ekonomske i kulturne neimaštine, koja onemogućuje pravilan razvoj cjelovite ljudske osobe.

Raditi na uspostavljanju tih osnovnih ljudskih prava težak je posao. Jer oni, koji imaju finansijsku i tehničku premoć, nisu raspoloženi da ta bogatstva ljudskoga roda podijele s drugim ljudima, s drugim narodima, s drugim klasama.

Oni, koji imaju tih dobara, brane, naravno, postojeći poredak. Može se dogoditi, da i neki crkveni ljudi i neke crkvene institucije, pa i pojedine crkve u pojedinim narodima brane postojeći poredak, i to u ime Božje, iz formalnih, legalističkih razloga, ne gledajući na višu pravdu, koja traži jednaka prava za sve ljude i narode.

Crkva je božanska institucija, od Krista osnovana. Ona žurva Božju istinu, koju nitko nema prava iskrivljivati ni subjektivizirati u ime bilo koje filozofije ili bilo kakva nazovi — podanašljenja. Istina je jedna i objektivna, pa je svi mi, kao zajednica, moramo kazivati u nekim odre-

đenim formulama, iako tu istinu svaki od nas doživljuje na svoj subjektivni način.

Moramo razlikovati u Crkvi ljudski elemenat od božanskog. Prvi je elemenat pogrešiv, drugi je nepogrešiv. To je stara istina. Ali se čini, da je za Crkvu danas najbolje, alko je odijeljena od države baš zato, da ne snosi na sebi posljedice državne politike ili nepravednog društvenog sustava.

Crkva je škodila sebi i svome božanskom poslanju, ikada se, u vrijeme društvenih preobražaja, stavljala na stranu nepravednih postojećih sustava nastojeći spriječiti potrebne strukturalne promjene.

Toga moramo biti duboko svjesni danas. Za Crkvu u našem hrvatskom narodu u prvom redu odgovorni smo mi sami — biskupi, svećenici, katolički laici. Crkvena uprava s papom na čelu, koju moramo iskreno poštovati i slušati, traži od nas savjeta u svojim odlukama. Mi moramo aktivno surađivati u donošenju tih odluka, a ne pasivno čekati, što će se odrediti. Moramo biti na oprezu, jer se radi o našoj koži i o našim dušama, o čuvanju vjere u našem narodu, u ovom sudbonosnom času.

Alko bismo zbog neke taštine htjeli širiti i podgrijavati neraspoloženje prema Petrovoj rimskoj stolici, učinili bismo nešto protiv volje Kristove i protiv naše sudbinsko-povijesne misije, koju smo časno i uz teške žrtve izvršavali kroz svoju multotrpnu 1300-godišnju prošlost. Ali, mi se moramo naučiti misliti svojom glavom, mi se moramo naučiti raditi za svoj materijalni, kulturni, vjerski napredak, a papa će sigurno dati svoj blagoslov za sve, što je dobro.

Moramo biti veoma razboriti u današnje ekumensko i dijaloško doba u Crkvi i u svijetu, da ne poistovjećujemo katoličku vjeru s hrvatskim narodom, s njegovim ekonomskim, kulturnim itd. napretkom. To bi bila fatalna pogreška u današnje doba. Ima dosta Hrvata, koji nisu katolici. S njima kao i sa svim drugim ljudima i nacionalnostima, s kojima dolazimo u dnevni dodir, moramo živjeti u bratskoj slozi, ljubavi i miru.

Kršćanstvo je snaga, koja u isto vrijeme propovijeda i tvori ljubav i mir među svim ljudima i društvenim zajednicama (»blaženi mirotvorci«), ali ona snaga, koja ujedno propovijeda i tvori rat između pojedinih ljudi, između pojedinih naroda i pojedinih društvenih klasa (»Nisam došao da donesem mir, nego mač«). To dokazuje, da mir Kristov nije mir slabića, nego mir jakih duhova, koji znaju trpjeti nepravdu ne iz slabosti, nego iz ljubavi. A ljubav nije slabost, nego najveća snaga, koja opstoji na nebu i na zemlji.

Do sada smo imali u našim moralikama pravila za pravedan rat. Morali bismo ta pravila primijeniti ne samo na ratove, koji se vode među različitim narodima za nacionalno i političko oslobođenje, nego i na ratove među društvenim klasama, koji se vode za društveno-kulturno-ekonomsko oslobođenje. To je oslobođenje isto toliko važno, a vjerojatno i važnije, nego političko oslobođenje.

Taj se rat, koji je danas toliko aktualan, naziva revolucijom.

Naša moralika, pa ni II vatikanski sabor nisu još uzeli revolucionarne ratove u dovoljno ozbiljno razmatranje. Tek poslijesaborska teologija po-

činje o društvenim revolucijama ozbiljno raspravljati. I to samo ona najsmionija poslijesaborska teologija. »Concilium«, »Il regno«, »Humanitas«, »Témoignage chrétien«, »Communautaire« i slični časopisi, koliko mi znamo, o tome pišu. Tema je to dana. Neki katolički laici, dapače i svećenici, prešli su na djelo. Svećenik Camillo Torres poginuo je u bolivijskim džunglama. Nedavno su uhvatili u Južnoj Americi kao gerilca, s puškom u ruci, nekog mladog profesora i doktora teologije.

Opstoji čitav pokret svećenika zvanih »Camilliani«, koji zastupaju, sa stajališta Evandjelja, oružanu revolucionarnu društvenu borbu.

Ti ljudi zaslužuju stanovito divljenje.

Ipak se pitamo: je li Kristov mač gerilski revolucionarni mač? Je li kršćanstvo pozvano da promiče socijalnu pravednost, na ekonomskom, kulturnom, političkom i uopće društvenom području, pomoću nasilja? Jesmo li mi kršćani pozvani da povedemo u oružanu revolucionarnu borbu gladne i nepismene mase protiv sitih i onih, koji su već prezasićeni proizvoda buržajske kulture? Jesmo li pozvani da organiziramo ili, barem, da pomognemo organizirati na idejnom području borbu starih i novih robova protiv njihovih gospodara? Je li tek današnja teologija pronašla i možda riješila problem društvene nasilne revolucije?

Krist je rekao: »Kraljevstvo moje nije od ovoga svijeta.« A Petru, koji je bio pun zemaljskog mesijamizma, Krist je doviknuo, u sudbonom za sebe času: »Stavi mač svoj u korice, jer svi, koji se hvataju mača, od mača će i poginuti« (Mt. 26, 52).

Krist nije htio biti socijalni revolucionar, iako su njegove simpatije bile na strani bijednika. Ni sv. Pavao nije htio buniti robove, iako je bio sijač evanđeoske idejne revolucije. Kada je naime Pavao rekao Filemonu, da mu je Onezim brat, sijao je evanđeosku idejnu revoluciju. *Ropstvo tada više nije bilo ropstvo.*

Riječ revolucija bila je u Crkvi proskribirana, sve donedavna. Zasluga je pape Pavla VI da je ta riječ »pokrštena« i da je dobila građansko pravo u Crkvi. Papa Pavao VI naziva revolucijom »brze i korjenite promjene društvenih struktura«.

Crkva, dakle, hoće brze i korjenite promjene suvremenih društvenih struktura, u kojima »imperijalizam novca« i »nasilnost ideologija« vode glavnu i odlučujuću riječ, a ne čovjek i njegove materijalne i duhovne potrebe. Opće dobro društvene zajednice i dobro svakoga člana te ljudske zajednice mora biti vrhovni kriterij svakog pravednog ekonomskog i društvenog sustava, i to tako, da dobro zajednice mora biti ispred dobra pojedinca. Društveni sustavi, koji žrtvuju čovjeka radi svojih profita ili radi svojih ideologija, moraju se, prema nauci Pavla VI, brzo i korjenito, a to znači revolucionarno, promijeniti u korist društva i u korist čovjeka. Bez tih brzih i korjenitih promjena suvremenih društvenih struktura mir će biti samo ruglo i ništa više.

Crkva u borbi za ostvarenje temeljnih ljudskih prava mora ostati na svom idejnom području.

Bilo bi nepametno, ikada bismo počeli misliti, da ćemo mi kršćani povesti društvenu nasilnu revoluciju za ostvarenje legitimnih prava čo-

vjeka, od kojeg ostvarenja ipak zavisi svjetski mir, za koji se Crkva toliko zalaže.

Mi treba da propovijedamo Evanđelje spasa, slobodu od grijeha, vjeru i ljubav prema Bogu i svakom bratu čovjeku. Mi treba da propovijedamo mir, tumačimo Evanđelje suvremenom čovjeku, dijelimo sakramente i bavimo se crkvenim poslovima, a političku i socijalnu revoluciju treba da prepustimo drugima. Nismo mi za to pozvani.

Teško je »progutati« Camilla Torresa i njegove pristaše kamilijane, koji po šumama ubijaju druge ljude, makar bi »drugi« bili teški kapitalisti ili njihove »sluge«. »Radije bih se dao ubiti tisuću puta nego da ja jednoga čovjeka ubijem« — rekao je brazilski nadbiskup Helder Camara. Za njim to opetuju njegovi pristaše, zvani »kamaristi«.

Ali, hoćemo li reći ili barem prešutno odobriti svojim vjernicima, da sudjeluju u društvenim nasilnim revolucijama?

Neki vele, da to pitanje u nas nije aktualno, jer mi, kao kršćani, ne možemo o tome odlučivati.

Ipak mi se čini, da je to pitanje za nas od najveće važnosti. Jer i nas se tiče stajalište Crkve na Zapadu u tome pitanju, jer i nas sude po njima. Mi sudjelujemo u njihovim zaslugama i u njihovim pogreškama. Sude nas, a mogu nas sutra zaista i osuditi ili pomilovati, prema stajalištu Crkve na Zapadu, osobito Sv. Stolice, s obzirom na ta gonuća društvena pitanja.

Ipak se čuje opomena: »Šutite! Već će Sv. Stolica bolje od vas riješiti to pitanje!« Naravno, mi uvijek tako. Pasivno čekamo komandu odozgo.

Ali, i kada nas se to ne bi ticalo, kao što nas se zaista tiče, ipak bi nas to sudbonosno pitanje kršćanstva duboko zanimalo. Ta ne živi čovjek samo od kruha... I zato o tom moramo misliti i govoriti. Uostalom, mi možemo rješavanju toga pitanja nešto pridonijeti, jer imamo iskustva, koja kršćani na Zapadu nemaju. Zato njih zanima, što mi o tome mislimo.

Krist je tražio od ljudi totalnu promjenu. Tražio je brzu i korjenitu promjenu: metanoju, opamećenje. Ne znam, da li se na Zapadu kršćani »opamećuju«, to jest da li brzo i korjenito mijenjaju mišljenje, ili tonu sve dublje u hedonizam i materijalno blagostanje gubeći vezu s Bogom i s Čovjekom, s onim autentičnim Čovjekom, koji pripada izgladnjeloj masi od dvije trećine ljudskoga roda.

Prema autentičnoj kršćanskoj društvenoj nauci nema prave reforme mišljenja, alko ne slijedi reforma prakse. Bez reforme prakse reforma »u duhu« samo je iluzija i lijepa romantična alijenacija.

Stoga je kršćanin totalan i integralan revolucionar.

Ali, kršćanin ne želi nikada revoluciju radi revolucije, rušenje radi rušenja, odbacivanje staroga prije nego se predloži nešto konkretno novo, što će koristiti.

Današnja mladež je u pobuni. Ona se revoltira protiv starih farizeja, koji uvijek nešto lijepo govore, ali ni prstom ne miču, da bi ostvarili pravedniji društveni poredak, nego samo psuju one, koji barem pokušavaju da nešto učine.

Razumijem studente i radnike. Ali se pitamo: što se hoće time postići? Bez pomoći filozofije ja se u te pobune ne bih upuštao. Dapače, u te pobune ne bih ulazio, alko ne bi sa mnom pod ruku išla i teologija, i to ona, koju nam predaje papa Pavao VI u »Professio fidei«, »Humanae vitae«, »Progressio populorum« itd. Alko revolucionarno gibanje nema racionalne obrazloženosti, alko nije i teološki osmišljeno, ja ne bih u njemu sudjelovao.

Zatim, ne bih započinjao ono revolucionarno gibanje, koje nema početak i svršetak u evanđeoskoj ljubavi. Revolucionarno gibanje, pa makar možda, u nekim povijesnim uvjetima, moralo posegnuti i za ratnim nasiljem, kao za manjim zlom, mora imati za cilj uspostavu pravde i ljubavi na ovome svijetu.

Marxizam propovijeda društvenu pravdu i društvenu nasilnu revoluciju u određenim povijesnim uvjetima.

U tome ima za nas poteškoća.

Dogmatski marxizam i njegova nasilna revolucija bitno se temelje na ateizmu, i stoga bi pobjeda toga i takva dogmatskog, nazovimo ga konzervativnog, marxizma imala donijeti likvidaciju vjere i Crkve.

To je bitna poteškoća koju kršćanin postavlja nasilnoj marksističkoj revoluciji. U toj se revoluciji ne vidi garancija za vjersku slobodu, koja je za kršćanina važnija čak i od ekonomske i od bilo koje druge slobode.

Može li se to popraviti u marksističkoj praksi i teoriji? Suvremeni humanističko-liberalni marxizam tvrdi, da je to moguće. Vjerujem, da barem neki od tih ljudi tako iskreno misle.

Da neka nasilna revolucija bude moralno dopuštena, mora biti, uz ostalo, povijesno uvjetovana.

A prvi je povijesni uvjet nasilne revolucije — vjerska sloboda. Nasilna revolucija, u kojoj nije zagarantirana vjerska sloboda, za kršćanina nije povijesno uvjetovana.

Dруги povijesni uvjet za moralnu dopuštenost socijalne nasilne revolucije jest vjerojatnost da će uspjeti, tj. da će ostvariti ekonomsko i kulturno, a s njim i nacionalno-političko oslobođenje.

Upravo je u tome problem, da li naime danas može nasilna revolucija donijeti takve plodove. Pavao VI rekao je u Bogoti, da često posljedice nasilnih revolucija radnom narodu bude gore nego prije.

Treći je povijesni uvjet za nasilnu revoluciju, da u kapitalističkom sustavu proletarijat doista živi u ropstvu i gladi, u nevolji, bijedi, nepismenosti itd., pa toga hoće da se oslobodi.

Četvrti je uvjet moralnoj dopuštenosti nasilne socijalne revolucije nemogućnost da se potrebne socijalne strukturalne reforme provedu nenasilnim mjerama, kao što su štrajkovi, demonstracije, manifestacije, sindikalni i politički rad, propaganda itd.

To je vrlo važan povijesni uvjet. Papa Pavao VI danas se bori za NENASILNU revoluciju, za koju kaže da je moguća i samo dopuštena u sadašnjim povijesnim uvjetima našeg atomskog doba, kada bi oružani revolucionarni sukob mogao donijeti katastrofe svjetskih razmjera.

Neki kršćani opravdavaju nasilje tvrdeći, da su mir i apsolutno nenasilje mogući samo u drugom životu i da bi bilo nepromišljeno i farižejski uzeti nenasilje u ovom životu kao opće pravilo osobnog i društvenog života.

Pavao VI u poruci za »Dan mira« 1969. veli, da ljubav, a ne nasilje mora postati politika svih ljudi i naroda, iako se ljudi toga osnovnoga pravila ne drže.

Ipak je odlučno pitanje ovo: do koje granice je revolucija s nenasilnim sredstvima izričaj evanđeoske ljubavi i do koje su granice metode nenasilne revolucije obavezne?

Kada vidimo, da razbojnik ubija nevinoga, mogu i moram, alko mogu, redovito upotrijebiti i nasilna sredstva da obranim nevinoga.

Božja srdžba i kazna iskaz su najčistije Božje ljubavi. Nas ljude srdžba, polemika, borba, pogotovo nasilna borba, zahvaćaju u svoj vrtlog te ljubav malakše.

Zato Isus u Govoru na gori svjetuje nenasilje: »Čuli ste, da je rečeno: 'Oklo za oklo, zub za zub.' Ali ja vam kažem: nemojte se opirati zlotvoru. Onome, koji te udara po desnom obrazu, pruži mu i lijevi« (Mt. 5, 38 s.). Radije pretpjeti nepravdu nego se na drugoga naljutiti.

Ljubav prema neprijateljima nije jednostavan savjet za učenike Kristove. Tko hoće zbiljski slijediti Krista, mora stupati putem nasilja i da ne stane na tome putu, iako ne dođe na ovoj zemlji nikada do svoga cilja.

Revolucija nasilja nije slabost nego jakost duha.

Ljubav radije umire na križu i radije se spušta u hladan grob nego da učini drugome nasilje, bilo moralno, bilo materijalno, bilo psihičko, bilo fizičko.

Nenasilje nije samo savjet nego zapovijed za učenike Kristove.

Ipak, kada su se iscrpla sva nenasilna sredstva, da se ukloni zlo, pita se, kada se može i mora, na temelju Govora na gori, prijeći na razumski kontroliranu upotrebu oružane sile.

Pavao VI kaže u »Progressio populorum«, da takav čas može doći. Mislim, da to slijedi i iz onoga, što je gore rečeno o povijesnim uvjetima nasilne revolucije.

Svakako, u tom skrajnom slučaju revolucija mora biti strogo obrambena, poduzeta u obranu od nasilja i za stvarnu pravdu.

Mnogi opravdavaju nasilje međunarodnog imperijalizma novca, a pri tom teško osuđuju nasilne revolucionarne borbe radničke klase. To nije pravedno. Treba više osuđiti imperijaliste novca, po uzoru Pavla VI, nego one, koji se od toga imperijalizma brane.

Moramo nastojati da se dobro razlikujemo od onih, koji brane nasiljem postojeći imperijalistički poredak, iako čvrsto, s Pavlom VI, propovijedamo revoluciju nasilja, a za revoluciju nasilja tvrdimo, također s Pavlom VI, da za nju ne opstojе danas povijesni uvjeti.

Treba imati na pameti, da nitko nikada nije pitao dopuštenje od pape da povede rat. Neće to dopuštenje pitati od pape ni današnji svijet, koji propovijeda revoluciju nasilja.

Često, a mogli bismo reći i redovito, mir je prolazio kroz teške putove najgorih nepravda i ratnih zločina. Cezar je nasiljem pokorio Galiju i to nazvao »smirenjem« Galije (»Gallia pacata«) itd. Zapadni kršćanski narodi pokorili su Sjevernu i Južnu Ameriku, stavili u ropstvo Afriku, pošto su uništili starosjedioca. Nakon tih zločina slijedio je zaborav i mir. Afrika se danas oslobađa, ali bijela rasa je u Americi konačno nasiljem zagospodarila. U Aziji i Istočnoj Evropi ipak nije uspjelo stvoriti »latinsku« ili »anglosasku« civilizaciju i sada odatle dolaze najveće prijetnje.

I tako je mir, rekao bih, neprestano razapet na križu. »Mir je sanjarija, koje se ipak ne možemo odreći« — veli Pavao VI u poruci prigodom »Dana mira« — »jer je mir dužnost.«

Dobro je i upravo potrebno, da u današnjem zavađenom i eksplozivno raspoloženom svijetu opstoji jedan nezainteresirani glas, koji trajno opominje na strašne posljedice od oružanog sukoba i koji sve narode i društvene klase poziva da u miru grade svoj napredak, jer se mirom može sve dobiti, a ratom se može samo sve izgubiti.

Frane Franić

»NERELIGIOZNO« KRŠĆANSTVO DIETRICH BONHOEFFERA

Ime Dietricha Bonhoeffera i njegovo djelo ostali su godine i godine mnogima izvan Njemačke nepoznati. Danas, međutim, ima malo diskusija o vjerskim problemima, da u njima, prije ili poslije, ne iskrsne i Bonhoefferovo ime¹. Bonhoeffer je bio teolog i protestantski pastor, kojega je Gestapo osudila na smrt vješanjem dne 9. IV 1945. zbog indirektna suradnje u atentatu na Hitlera. Čini se, da je on svojim »nereligioznim« kršćanstvom izvršio neobično velik utjecaj na takozvanu »teologiju mrtvog Boga«. Ideje o »nereligioznom« kršćanstvu razvio je u pismima, koja je iz zatvora uputio jednom prijatelju². Da li su ideje o »nereligioznom« kršćanstvu logični nastavak drugih njegovih ideja, teško je sa sigurnošću zaključiti³. Zato smatramo, da je dovoljno za našu svrhu zaustaviti se samo na spomenutim pismima. U njima se nalazi i ovaj sud o R. Bultmannu: »Ti se dobro sjećaš, piše prijatelju, Bultmannova pokušaja demitizacije Novog Zavjeta. Moje bi mišljenje bilo danas o tome, da on nije »predaleko« otišao, kako većina misli, nego premalo daleko. Nijesu problematični samo »mitološki« pojmovi, kao što su čudo, uzašašće itd. (koji se zaista ne dadu u principu odijeliti od pojmova Bog, vjera itd.), nego i sami »religiozni« pojmovi. Ne mogu se Bog i čudo jedno od dru-

¹ Usp. R. Marié, Dietrich Bonhoeffer-Témoin de Jésus-Christ parmi ses frères, Castermann 1967, str. 7.

² D. Bonhoeffer, Widerstand und Ergebung (Briefe und Aufzeichnungen), izd. E. Bethge, München 1967.⁴

³ Usp. J. Bishop, Les Théologiens de »La mort de Dieu«, izd. Cerf, Paris 1967, str. 17—18